

ЛОГИКА ПРИЧЕ У КОГНИТИВНОЈ НАРАТОЛОГИЈИ

(David Herman, *Story Logic: Problems and Possibilities of Narrative*,
University of Nebraska, Lincoln, 2002)

Когнитивна наратологија предстваља посткласичну варијанту наратолошких истраживања, а заснована је деведесетих година двадесетог века. Као базу својих проучавања, когнитивна наратологија узима достигнућа структуралистичке наратологије и то оне која је позната из радова Ролана Барта, Цветана Тодорова, Жерара Женета, Клода Бремона и др. Да би превазишла ограничења класичних студија, она уводи у своја разматрања и изучавања о људској интелигенцији и процесу сазнавања, који су увек били занемарени од стране традиционалних наратолога. Полазећи од проучавања приповедачке праксе са аспекта ума, она позајмљује дескриптивни и аналитички методолошки апарат из когнитивне психологије, филозофије ума, когнитивне лингвистике, семантике, вештачке интелигенције и текстологије.

Дејвид Херман један је од пионира из ове области, а његово дело *Story Logic: Problems and Possibilities of Narrative* једно је од капиталних у когнитивним истраживањима наратива. Иако је објављено пре десет година, оно доживљава стално нова издања, а цитатност овог дела и даље расте. Готово да не постоји озбиљнији рад у когнитивним студијама, а да се не позива на Херманове закључке из ове књиге. Мада се превасходно бави књижевним делима, њиховом конструкцијом и реконструкцијом у умовима аутора и читалаца, као и техникама пројектовања светова прича, Херман не пропушта прилику да уведе и расправу о нелитерарним наративним жанровима, истичући да је наратив као такав равноправан и чак повлашћен елемент проучавања когнитивних студија.

Одлазећи корак даље од семантике могућих светова у проучавању наратива, насловом књиге аутор сугерише да фикционални светови поседују логику, логику која је аутономна и аутохтона њима самима, одвајајући се на тај начин од формалне логике, чије је усвајање произвело низ проблема за теоретичаре могућих светова. Наратив за Хермана није само дискурсни жанр, већ и когнитивни стил. У овом светлу посматране, приче или наративи постају когнитивне стратегије које помажу људима

да боље разумеју свет који их окружује. Кроз наратив се креира ментална репрезентација света, а разумевање наратива се онда дефинише као процес конструисања и реконструисања светова прича на основу текстуалних трагова и исказа који постојањем ових трагова постају могући. Тако се текстуални трагови, са једне стране, односе на проблеме наративне репрезентације, а са друге, на скупове референци које омогућавају да се осмисли свет у наративним терминима.

Трудећи се, у основи, да обезбеди детаљно објашњење модела светова прича или светова створених у процесу приповедања, Дејвид Херман организује књигу у два дела. Први део носи назив *Narrative Microdesigns* и у њему се могу пронаћи одлична објашњења кључних концепата и фундаменталних питања постављених у наративној теорији и когнитивној науци, као и низ детаљних текстуалних анализа изведених на основу поменутих концепција. У укупно пет поглавља првог дела књиге, Херман проучава наратив на микроплану светова прича, указујући на: стања, догађаје и радње (прво поглавље), представљање радње (друго поглавље), скрипте, низове и приче (треће поглавље), улоге учесника и односе (четврто поглавље) и дијалоге и стилове (пето поглавље). Ослањајући се на семантику глагола у првом поглављу, Херман покушава да утврди како људи мапирају односе у свету и то тако што манипулишу реченичним конституентима да би направили разлику између стања и догађаја и међу различитим типовима догађаја. Тачније, покушава да утврди могућност реконструисања света приче на основу семантичких типологија. У другом поглављу разматра примену теоретских лингвистичких модела радњи у наративним анализама. Прави разлику између атомских и молекуларних наратива и уводи појам *структура радње*, који подразумева наративну јединицу вишег реда направљену на основу исказа о жељама, уверењима и намерама учесника у радњи. Ове јединице омогућавају слушаоцима и читаоцима да повежу удаљене догађаје у кохерентну целину. У трећем поглављу, Дејвид Херман се ослања на когнитивну психологију и социологију и расправља о шематама, скриптима и фрејмовима као о структурама које омогућавају реконструкцију светова прича на основу постојећег искуства читалаца. У поглављу о учесницима у радњи, он прави дистинкцију између ликова и учесника. Ослањајући се на теорију актаната коју је предложио А. Ј. Грема, ликовима претпоставља учеснике, налагашавајући да они обухватају шири појам јер на бољи и очигледнији начин означавају повезаност учесника у радњи са околностима у којима се она дешава. Да би на најбољи начин објаснио појам учесника, позајмљује из семантике концепт тематских улога. Даље, у наредном поглављу, аутор истиче следеће критеријуме за поделу стилова: ниво формалности, тип говорне варијације и модус пригодности ситуацији.

Управни говор посматра као посебну реконструкцију туђег говора, а начин говора види као одређујући за тематску улогу лика.

У другом делу књиге, под називом *Narrative Macrodesigns*, Херман прелази на нешто општије анализе, али свакако компатибилне са процесима и принципима микроплана: темпоралност (поглавље шест), простор (поглавље седам), перспектива (поглавље осам) и „контекстуално усидрење“ (поглавље девет). У поглављу о темпоралности, Дејвид Херман истиче да је временско организовање догађаја једна од основних функција наратива. Политемпоралност или полихронију истиче као једну од интересантнијих варијаната временског следа догађаја где мноштво гласова и перспектива ствара нејасну или збркану хронологију. Дела магичног реализма наводи као репрезентативна у том смислу. Простор се испитује са становишта улоге простора у наративу као и улоге наратива у реконструкцији простора света приче. За разлику од традиционалног дефинисања књижевног наратива као временског, Херман предлаже да се књижевни наратив пре свега обележи као просторни. Из тих разлога, он говори о наративним доменима и просторним структурама наратива не као опционалним, већ као нужним елементима у реконструисању светова прича. Да би проучио простор, ослања се на лингвистичка истраживања природног језика и на идеје о просторном одређењу наратива које је својевремено изнео А. Ј. Грема. Разматрајући фокализацију, аутор истиче хипотетичку, при чему је дефинише као перцептуалну и концептуалну филтрацију догађаја кроз агента који је изван света приче, а који је опет (ре)конструисан у уму читаоца. Хипотетичку фокализацију нарочито посматра у спрези са паралепсом. У последњем поглављу, Херман разматра процес у коме наратив захтева од читаоца да успостави аналогije између света приче који интерпретира и контекста у коме се интерпретација врши.

Не задовољавајући се само да критички сагледа постојећа наратолошка решења, Дејвид Херман нуди и низ терминолошких разграничења и нових методолошких смерница и додатних концепата за тумачење. Посебну вредност ова књига има и због тога што одговара и превазилази уобичајену критику упућену когнитивним наратолошким студијама – да су њихова достигнућа довољна за елементарно разумевање наратива, али да се са комплексним литерарним наративима не могу ухватити у коштац. Херман полази од супротне претпоставке и тврди, а својим минуциозним анализама књижевних дела то и доказује, да су управо књижевна остварења та која могу да расветле праву комплексност наративне продукције.

Мада књига *Story Logic: Problems and Possibilities of Narrative* захтева извесно предзнање из лингвистике, семантике, филозофије и пси-

хологије, она може да послужи као добар увод у когнитивнонаратолошко поље проучавања. Томе свакако доприноси и јасан и једноставан стил Дејвида Хермана, који се труди да сваки термин објасни у свом основном значењу, али и у посебном и у новом смислу употребљеном. Наравно, треба напоменути да ова књига није преведена на српски језик. Когнитивна наратологија је дисциплина у повоју и као таква још увек нема широки аудиторјум. Приказ ове књиге, између осталог, има за задатак и да пробуди интересовање евентуалних будућих проучавалаца у овој области.

*Јасмина В. Ноџић*¹³
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

¹³ emptybox81@yahoo.com